

Séta az Ispitaljától Pécs belvárosáig

Pesti János Pécs utcanevei (2004) c. könyve alapvető adattár és helytörténeti érték. Ismertében útra kelhetünk, és felidézhetjük a múlt és a jelen történeteit.

Bottal járó nyugdíjasként sétálva több időm van a szemlélődésre. Szülőhelyem Pécs. Már 1942 óta ugyanott van az állandó lakhelyem. Kisgyermekként, iskolásként és felnőttként is ragaszkodtam hozzá. Máig is a Semmelweis u. 11-ben lakom feleségemmel, aki szintén pécsi. Ő a Ferencesek u. 15-ben volt gyermek. Anyósom, Kőszegi Jenőné itt volt női szabómester. Jelenleg fiam, Szabó Márton lakása. Nem meglepő tény, hogy gyalogsként a két lakás között nagyon gyakran tettem meg az utat. Első sétámról emlékezem: Ispitaljától a belváros szívéig.

A Semmelweis u. 11. egyszintes lakóház 1939-ben épült. Gyermekkoromban Ispitalja utca, majd pár év múlva Belgrádi utcára változott. Az „ispita” a hospital szó változata, kórházat jelent. A kórház alja (ispitalja) utal rá, hogy kórházak létesültek erre felé, pl. Gyermekklinika, Idegklinika, Megyei Kórház, emiatt ezt a városrészt Ispitaljának nevezték el. Jelenleg újra használatba jött a hagyományos névhasználat.

Az utca névtáblája (foto Szabó M. O.)

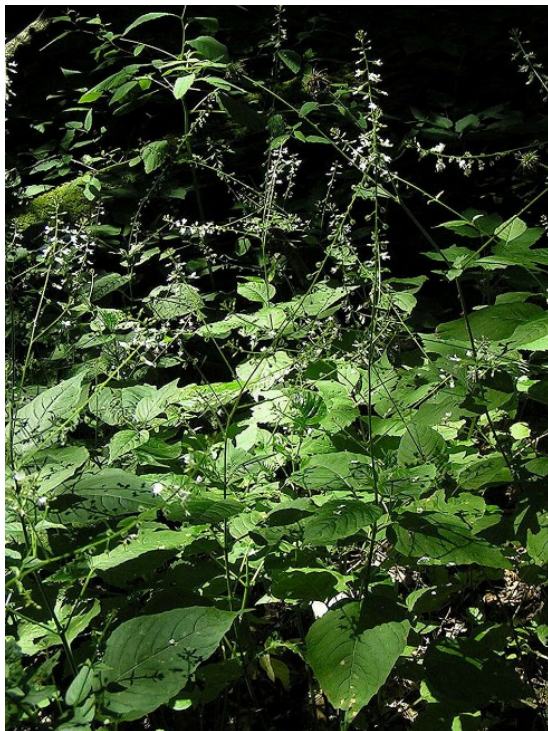
Semmelweis u. 11. Sárga és fehér épület a szemközti oldalról (foto Szabó M. O.)

Szüleim elbeszéléséből tudom, hogy a házunk keletre néző erkélyéről 1940-ben még a vasútállomásig el lehetett látni. A világháborúban néhány bombát dobtak a vasútállomás környékére. Később épültek a szomszédos házak. Régen lápos vidék volt, a talaj ma is vizesedésre hajlamos. A földszintes lakások szigetelésre szorulnak a magas talajvíz miatt.

Házunkban lakott (a lista nem teljes): az alagsorban Szepes (Schlesinger) Júlia szövőgyári munkásnő, később Szegeden biológus diplomát szerzett, kandidátus lett és kutató. Itt lakott még a Sinkó család, volt katonatiszt, fiai hegedűtanárok. A másik lakásban a házmeister Béndek Teréz, Tera néni lakott, aki nem tűrte a rossz gyerekeket, igazi kendős boszorkány. A magasföldszinten Hollódy fényképész, majd Kovács Miklósek (egyik fiuk ifj. Kovács Miklós ma leányom Franciska férje, micsoda véletlen!), társbérletben Péntesné lakott. Később itt volt albérlő Soltész Gyula osztálytársam, aki a Gyermekklinika igazgató professzora lett. Utána dr. Gracza János jogász volt a lakó. Egyik lánya Gracza Tünde, az orvostári könyvtár vezetője. Szemközt Vörösek laktak, majd Meláth Ferenc tisztiorvos, baptista lelkész és családja. Ma Moticskáné, és még Szekeres Valéria neurológus és Gáti István orvostanár fia megosztva.

Az első emeleten, velünk szemben Füzesi nevű vendéglős és felesége lakott. Lányuk, Füzesi Zsuzsanna ma professzor az orvoskaron, a Társadalomorvostani Intézetben.

A ház hátsó udvarán szilvafák nőttek, de kivágták szilvapotyogás miatt. Anyám az erkélyünkről szedett szilvát a gombóchoz. Most hamisciprust ültettünk helyére, a talajszinten varázslófű szórja terméseit és bőrlevél (*Bergenia cordifolia*) tenyészik. Az erdei varázslófű (*Circaea lutetiana*) üde ligeterdőkben gyakori, élő lágyszárú faj, itt a zárt, hűvös helyen meglepően jól érzi magát, s minden évben elszórja horgos szőrökkel borított terméseit. Elöl az utcai fronton gyerekkoromban általam, a Mecsekről telepített kis télizöld meténg (*Vinca minor*) terjedt el, de megeredt a mecseki illatos hunyor (*Helleborus odorus*) is. Öreg lucfenyő és juharfa bókol a járda mellett. A kis télizöld meténg annak idején vérnyomáscsökkentő gyógyszer nyersanyagaként vált híressé.

Erdei varázslófű (*Circaea lutetiana*)

Bőrlevél (*Bergenia cordifolia*)

Kis télizöld meténg (*Vinca minor*)

Iskolás koromban a legfontosabb gyalogút a Fiume utcai (később Petőfi utcai) Általános Iskolához vezetett. Érdekességgént jegyzem meg, hogy fiam és lányom is ebbe az iskolába jártak. Kertvárosban laktunk, de busszal közlekedtek, s gyakran szüleimnél töltötték a délutánt.

1931-ben nyitották meg a Népiskola (majd Általános Iskola) kapuit. Kép származása: Fiume (Petőfi) utcai Iskola Archívuma és a Baranya vm Levéltár

Jelenleg a Baranya Vármegyei SZC Angster József Technikum, Szakképző Iskola és Szakiskola Petőfi utcai telephelye

2026-ban, jelenlegi állapotában
(foto: Szabó M. O.)

Az iskola bejárata és intézmény jeltáblája (foto Szabó M. O.)

Az iskola patinás épülete néhány régebbi házzal volt körülvéve, a mostani Nagyváradi utca szép családi villái akkor már álltak.

A Semmelweis utcai sarokházban lakott később Bárdosi Németh János (1902 Szombathely – 1981 Pécs) író és költő, akinek nevét emléktábla őrzi a ház falán.

Az épület utcára néző kis kertjében betelepített tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) hirdeti a tavaszt.

Tavaszi hérics

A környéken elterülő (Nagyvárad u., Marosvásárhely u.) családi házak udvarán sok szép tavaszi virág található, pl. a májvirág, a szártalan kankalin, de csodaszép a virágzó aranyfa (aranyvessző) vagy a japánbirs.

Májvirág

Japán birs (*Chenomeles japonica*)

Aranyfa vagy aranyvessző (*Forsythia suspensa*)

Innen keletre nyílik a Köztársaság tér. Régen Apponyi Albert tér volt. Ma áttették a nevet egy kisebb térközre, a Petőfi utcai Szakmunkásképző Iskola északi végére. Gyerekként az Apponyi tér egészen másként nézett ki. Ahol most a patika található, nagynéném lakott. Az ablakból kilógattam a lábam és öcsémmel onnan szemléltük a történeteket, pl. a zivatar jöttét és elvonulását. Akkor még nem volt játszótér. A helyén kiskertek húzódtak, és a tér lakói itt termesztettek zöldségeket. Mögötte „grund” alakult ki, sok bokros gyomnövény borította. Itt pókokat fogtunk Bánky öcsivel, osztálytársammal. Belőle orvos lett (dr. Bánky László sebész) édesapjának nyomdokán. 'dr. Bánky József Med. Univ.' jeltábla volt feltéve a ház falára. Ma kisbolt van a ház földszintjén. Id. Bánky doktor volt a házi orvosunk, aki példás bölcsességgel nyugtatta meg aggódó édesanyámat.

A tér keleti oldalán akkor még megvolt a hajdani kis gyakorló lőtér. Mesterségesen kialakított dombocskája volt szánkópályánk.

Most általános iskola van a helyén. A tér pedig szép park, szökőkúttal, sok cserjével és fával, nyugaton kis homokozóval, játszótérrel.

A Köztársaság téren, a kis élelmiszerbolt és a patika a Semmelweis utca közelében található (foto Szabó M. O.)

Érdekes séta közben a kerítések és járdarések is szemügyre venni. Apró, törpe növények telepednek meg a résekben. Például gyakori a szárazságtűrő szürke madársóska, továbbá a tyukhúr különböző formái, köztük törpe, nana-típusok. A törpenövés, nanizmus a növényekre is jellemző lehet, leggyakrabban a tápanyaghiány vagy betegség váltja ki. Virágjai termést hozhatnak, magjait elszórja. Oxálsav tartalma miatt megenni nem ajánlatos.

Házunkkal szemben már akkor is hasonló méretű lakóházak épültek. A szemközti rózsaszín falú épületben jelenleg dr. Bíró Zsolt szemész lakik, aki arról „híres”, hogy szürke hályogom eltávolításával

szemembe műlencsét helyezett. Szemközt lakott az akkori Pedagógiai Főiskola főigazgatója és testnevelési iskolateremtője, dr. Kálmánchey Zoltán, az alagsorban pedig Ernyes Mihály volt kisgyerek, aki később rendőrtábornok lett és betöltötte a főkapitányi szerepet.

Az utca Mecsek felé eső, északi részén több híres ember lakott, pl. Besztercei István a Szerecsen patika (ma múzeum) gyógyszerésze. Az utca elején pedig szintén neves gyógyszerész élt dr. Kenderes János, aki honvéd gyógyszerész alezredeként töltött be áldozatos kórházmentő munkát a világháború idején. Lányai, Mária és Klára gyógyszerészek lettek, Mária volt a Megyei Kórház farmakológus főgyógyszerésze.

A szomszéd házban lakott dr. Pálffy György, az Idegklinika igazgatója, és felesége, aki a Pedagógiai Főiskola fizikai tanszékén volt tanár. E házban lakott dr. Hárs Éva művészettörténész is.

Az utcánk régen nem volt forgalmas. Terméskövek fedték, a két oldalán mélyedésekben hömpölygött az esővíz, a Mecsekről lefolyt iszapos víz. Néha a házak előtti udvarokat is elöntötte. Itt csordogált időnként a közeli Hullámfürdő leeresztett vize is. Később csatornázták az egész környéket, leaszfaltozták és beköszöntött a mai „rend”. Az utca szegélyén szép fák nőttek. Egy részük ma is él.

Például a mezei juhar és a japánakác. Utóbbi virágzáskor bőven hullatja szíromleveleit, később hüvelytermését. Szinte sárgállik tőlük a járda és az úttest. Említésre érdemes, hogy e virágból nyerhető a rutin. Ez a P-vitaminnak is nevezhető flavonoid gyógyszerként kerül ma is forgalomba. A virág gyógyszeripari alapanyagot szolgáltat. Fontos érerősítő.

Japánakác (*Sophora japonica*)

Ha elhagyjuk a Semmelweis utcát, a József Attila utcába fordulunk kelet felé. Régen mindkét oldalon dús lombú, gyönyörű vadgesztenyefák, azaz bokrétafák szegélyezték. Gyerekkorunkban itt gyűjtöttük a gesztenyét és ezekből faragtunk játékokat. Ráth utca volt a neve. A Rét utcának megmaradt a neve, s a Köztársaság tér felé halad a vasútállomásig.

A Gyermekklinika külön nevezetesség. Az utca felé áll két híres gyermekgyógyász mellszobra, Heim Pál és Kerpel-Frónius Ödön. Utóbbi gyakran sétált a mi környékünkön is. Általában ebédszünet idejében tett kisebb sétát, mindig fehér köpenyben. Családjával a Klinikán lakott, szolgálati lakásban.

Heim Pál és Kerpel-Fronius Ödön a Gyermekklinika északi felén (foto Szabó M. O.)

A Gyermekklinikával szemben épült fel a „pártház”. Előtte a sarkon Lenin szobor állt. Ma ez a hely üres, réti pipitér virágozik rajta. Az épületben kormányhivatalok és egészségügyi egyetemi kari irodák találhatók. A platánfák helyén régen óriási vadgesztenyefák (más néven bokrétafa) nőttek. Korábban az egész terület az Idegklinikához tartozott (foto Szabó M. O.).

A Rét u. északi végén, az idegklinika felé néhány értékesebb fa közül meg kell említeni a japánfenyőt (*Ginkgo biloba*), amelynek termései kellemetlen szagúak, de lemezes lomblevelei ősszel aranyárgák, szép látványt nyújtanak.

Az Idegklinika (Rét u. 2.), „bolondok háza” a pécsi hagyományos szóhasználatban. Balra a kép szélén látható a japánfenyő, jobbra juharfa. Régen itt is hatalmas bokrétafák nőttek. (foto Szabó M. O.)

A japánfenyő leveléből gyógyszert állítanak elő. Az agy öregedésével együtt járó memóriavesztést fékezi.

Ginkgo biloba, japán fenyő

A szemközti oldalon, az belső udvaron található a megyei levéltár régi raktárépülete.

Az Idegklinikához érkezve, eszembe jut rokonom, dr. Csekey László ideggyógyász, aki régen dr. Reuter Camillo professzor adjunkusa volt. Csekey később Egerbe, majd Balassagyarmatra került. Abban a korban az Idegklinika udvara botanikus kerthez hasonlított, ugyanis Reuter amatőr botanikus volt és a Mecsek Egyesület egyik alapítójaként mindent megtett azért, hogy a sétáló betegek jól érezzék magukat a klinika udvarán. A család egyébként Resicabányáról származik, tagjai a Felvidéken voltak erdészek. Érdeemes megemlíteni, hogy fia ifj. Reuter Camillo erdőmérnök volt, de nyelvészként foglalkozott helynév kutatással. Ő volt a tettei természetvédelmi hivatal első igazgatója.

Bekanyarodva a Váradi Antal utcába, az utca névadója alkalmat ad kis helytörténeti vonatkozás felidézésére.

A Váradi Antal u. déli végétől észak felé jutunk a Ferencesek utcájáig (foto Szabó M. O.).

A Váradi Antal utca elején feltűnik a volt megyei kórház szülészeti osztálya. Itt született fiam és lányom is. Utána az épület vérellátó állomás lett, a posta felé a Fogászati Klinika szegélyezte. (foto Szabó M. O.)

Nagy Imre professzor a Pécs Lexikon (2010, főszerk. Romváry Ferenc) II. kötetének 154. oldalán egy szócikkben ír Váradi Antal munkásságáról. Egy másik szócikkből megtudjuk, hogy az utca első ismert neve a ferences kolostorról Franziskaner Kloster Gasse nevet kapta (1722), később Geczeman Gasse, majd Gyár u., végül az 1990-es évektől Várady Antal u.

Dr. Tóth István irodalomtanárom volt a Széchenyi Gimnáziumban. Az általam közzé tett „Villanások” c. kéziratában (Villanások – Adatok Pécs-Baranya irodalmi életéből (1979) – 216 oldal; hozzáférhető a Nevelők Háza honlapján) így ír Váradi Antalról:

„VÁRADI ANTAL - A nagy eszmék szent tűzével...

1876-ban egy huszonkét éves drámaírót avatott a Nemzeti Színház. A siker oly nagy, hogy az előadás után Jókai Mór homlokon csókolja az Iskarióth dráma íróját. A szokatlan a műben az, hogy az ismert főhős nem pénzért követ el árulást a Messiás ellen, hanem a tragikus konfliktushoz vezető nemzeti érzésből. A nemzet Görgey és Kossuth párhuzamát fedezte fel a drámában, s a föltámadást őrült álomnak tekintő Iskarióthnak buknia kell. A dráma eszmeiségét világosan felismerte Szigligeti Ede, a fiatal drámaíró volt tanára, s a Jókai Mór szerkesztette Életképekben ezt írta: "Négy, általam is nagyon tisztelt, kitűnő író ellenében én voltam az, ki e tragédiát mind nyelvi, mind színi, mind drámai tekintetben jelesnek, s így a kitűzött pályadíjjal kitüntetendőnek ítéltém."

A sikerhez hozzájárult az is, hogy Magdolna szerepét Jászai Mari játszotta. Az alig ismert szerző, Váradi Antal, az első dráma után továbbiakkal jelentkezett. Az Iskarióthot követte a Tamora (1879), A tör (1880), A hun utódok (1890), Charitas (1893), Rafael (1894), Démon (1895) stb. Az első magyar balettet is ő írja: Vióra, a tengerszem tündére címmel; majd operaszöveget ír A falu rosszához. Sikerrel fordítja Goethe Faustjának II. részét, Aiszkhülosz Oreszteiáját, Moliére, Schiller és mások drámáit. Regény- és elbeszéléskötetek jelennek meg; regényes rajzokat közöl Petőfi életéből, a magyar író- és színészvilágból.

Ötven éves korában eszébe jutnak munkás életének állomásai, és Emlékeim (1904), Ifjúságom (1905) és Följegyzések életem sorából (1912) című műveiben számol be ifjú kora küzdelmeiről, írói-költői fejlődéséről.

Öt éves volt a kis Véber Antal, midőn özvegy édesanyja a Tolna megyei Závodról, ahol 1854. május 2-án született, vele Pécsre költözött a mai Sallai u. 48. sz. ház helyén elébb állt épületbe. Később a Déryné (akkor Mária utca) 29. számú házat vásárolták meg. Ez a ház lesz később a költő gyermekéveinek boldog színhelye. Az akkori Pécs festői szépségéről így ír az Ifjúságom-ban: "Pécs az ország leggyönyörűbb fekvésű városainak egyike. A sziklás Mecsek oldalán van építve, mint egy szárazföldi Nápoly. Fent gyönyörű erdők és szirtes magaslatok, alant zöld, mosolygó völgy és tündérszép vidék. Csaknem minden utcáról a bércekre látni meg a völgybe alá. Nagypiacán - most Széchenyi tér - állt a hajdani nagy török mecset szomszédságában a gimnázium. Valamikor boltív kötötte a templomot a klostrommal, amelynek nagy, íves nyílásán úgy fújt a szél, hogy magamféle vékonypénzű kis legények csak nagy erőlködéssel tudtak rajta át a normális iskolába jutni."

Szegény édesanyja kosztos diákokat tartott, a kis utcai szobát pedig egy goromba "sóstiszt"-nek adta ki, hogy fiát taníttathassa. A mai Nagy Lajos Gimnáziumba járt. Tanárai közül magyartanárát, Vutkovics Sándort és az irodalmi kör tanárelnökét, Verbőczy Istvánt említi, mint akik irodalmi munkásságra bátorították. Sorra nyeri az irodalmi kör által kitűzött pályadíjakat. "Nem volt sok, nem volt nagy összeg, egy-két arany mindössze is, de nekem kincs! Micsoda örömem volt, mikor a "Királygyilkosok" című történeti elbeszéléssel megnyertem a pécsi nemzeti kaszinó díját, meg a költői díjakat is sorban, s túl boldogan hazafelé sietve, édesanyámat a gyúródeszka előtt találtam s odaöntöttem azt a pár aranyat a hófehér deszkára."

Még gimnazista, amidőn "színi referense" a Pécsi Lapoknak. Szellemi bökverseit Tóth Kálmán közli népszerű lapjában, a Bolond Miskában. A Fővárosi Lapok és több hírlap is szívesen adott helyet a még diák költőnek. 1893-tól haláláig az Ország-Világ című szépirodalmi hetilapot szerkesztette.

Színpad iránti szeretete korán fölébredt. "Hat esztendősen vittek először színházba. Természetesen a galériára. Vendégeink voltak, hogy otthon ne lábatlankodjam, elküldtek az öreg Katival a színházba. Ma is emlékszem. A "Huszárcsínyt" adták."

Két diplomája ellenére is csak nehezen kap ideiglenes kiegészítő tanári állást. 1873-ban szerzett bölcsészettudományi doktori, 1874-ben pedig tanári oklevelet. 1895-től néhány éven át a Nemzeti Színház drámabíráló bizottságának tagja, a Színművészeti Akadémia tanára, majd 1898-tól 1906-ig annak igazgatója. Most már egymás után érték a különböző kitüntetések: a Petőfi Társaság főtitkára, tiszteletbeli alelnöke; a francia akadémiaától és a szerb államtól magas kitüntetést kap; a Kisfaludy és a Szigligeti Társaság tagja stb.

A belföldi és külföldi elismerések közepette váratlanul éri a halál. 1923. március 5-én délelőtti sétája közben a Nemzeti Színház előtt összeesett, s mire a mentők megérkeztek, halott volt. Leánya, Váradi Aranka, az 1966-ban elhunyt ismert művésznő, atyja kívánságának megfelelően - az elhunyt szívét a tetszhaláltól félve átszúratta.

Váradi Antal pécsi munkásságának emlékét az egykori Gyár utca róla történt elnevezése őrzi. Műveit, eszmevilágát ma már alig ismerik. Mély gondolataiból legalább egyet idézünk a bevezetőül említett Iskarióth dráma egyik monológjából: "Születni fognak egyre Messiások, Világot elárasztó szellemek, Lelkükben a nagy eszmék szent tüzével És ajkaikon magasztos jók ígék!"

Az utca végén régebben sztomatológiai klinika volt a Ferencesek templomáig, ill. kollégiumig. Jelenleg az egykori törökfürdő, „Memi pasa fürdője” romjaként műemléknek minősül, de valójában kóborló járókelők szemetelő helye.

A Váradi Antal utca a Ferencesek utcájába torkollik. A sarkon a volt Stomatológiai Klinika épülete látható, előtte fekszik a műemlék fürdőrom. (foto Szabó M. O.)

Innen a Ferencesek utcája (korábban Sallai utca, előtte Ferenciek utca) vezet a Széchenyi tér felé.

Ferencesek utcája, útban a Széchenyi tér felé (foto Szabó M. O.)

A törökfürdő romfalainak réseiben megtelepedik az *Asplenium ruta-muraria* nevű kövi páfrány, az utca esővíz lefolyóinak közelében pedig jól szaporodik a vérehulló fecskefű, a *Chelidonium majus*. (Foto Szabó M. O.)

Személyes vonatkozás, hogy a séta célja a 15. házszám alatti lakás, fiam dr. Szabó Márton Olivér lakhelye. A körbezárt csinos kis udvaron futó és törpe rózsza virágzik, leander és fügefa társaságában. Itt él Géza cica, akit az egész család nagyon szeret.

A Ferencesek u. 15. udvara, jól érzi magát a rózsák között Géza, a bissei származású cica.

Géza

Az utcai front szegélyén több virágtartó kőedény található, bennük rozmaring és levendula díszlik. Diszfák, és kétéves dísznövények telepítésével is próbálkoznak.

Futó rozmaring (*Salvia rosmarinus* 'pendulata')